

## **ÇEVRENİN SİYASALLAŞMASINDA KADIN VE DOĞANIN DÖNÜŞÜMÜ: EKOFEİNİZM**

### **TRANSFORMATION OF WOMAN AND NATURE IN ENVIRONMENTAL POLITICALIZATION: ECOFEMINISM**

**Arş. Gör. Arzu YILMAZ ASLANTÜRK**

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bölümü aslanturkarz@hotmail.com,  
Trabzon -Türkiye



#### **ÖZET**

Bu çalışmanın amacı, toplumsal alanlarda ekoloji ile feminizm arasındaki ilişkiyi görünür kılan ekofeminizmin rejim arayışlarını ve ekokadının patriyarkal değerler arasındaki yerini sorgulamaktır. 1980'li yıllardan sonra, feminist söylem çevre sorunlarına çözüm bulmaya çalışan, ekolojiyi korumaya çalışanların siyasi söylemleriyle entegre olup "ekofeminizm" olarak adlandırılan yeşil kurama dönüşmeye başlamıştır. Ayrıca çevreciliğin klasik ekoloji hareketleri, ekolojik krizlerin kaynağını insanlarda ararken ekofeminist hareket, doğa krizinin kaynağını eril dünya görüşünde aramıştır. Feminist çözümlenelerde sıkça kullanılan özel mülkiyet, doğa, kamusal alan, kültür ve modernite kavramları kadını ekoloji karşısında toplumsal hareketlerin öznesi konumuna getirmektedir. Çevre sorunlarının da feminizmin gündeminde olduğunu savunan bu çalışma, temelde kadın hareketlerinin çevrenin siyasallaşmasında etkin olduğu varsayımı üzerine kurgulanmıştır. Buna ek olarak, doğa ve ekofeminizm arasındaki ilişkinin siyasi ideolojilerde belirleyici olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Doğa, Kapitalizm, Ataerkil Tahakküm, Çevre Hareketleri

#### **ABSTRACT**

The aim of this study is to examine the ecofeminism regime seeking and the location of the ecowoman between patriarchal values, which appear to be the relationship between ecology and feminism in social spheres. After the 1980s, feminist rhetoric began to turn into a green establishment, called ecofeminism, integrated with the political discourses of those who are trying to find solutions to environmental problems, protecting ecology. In addition, the classical ecological movements of environmentalism search for the source of ecological crises in humans, while the ecofeminist movement calls the source of the nature crisis to the masculine world view. The concepts of private ownership, nature, public space, culture and modernity, which are frequently used in feminist analyzes, make women a subject of social movements in the eye of ecology. This study, which advocates that feminism is on the agenda of environmental problems, is mainly based on the assumption that women's movements are effective in politicizing the periphery. In addition, it will be attempted to show that the relationship between nature and ecofeminism is decisive in political ideologies.

**Key Words:** Nature, Capitalism, Patriarchal Domination, Environmental Movement

#### **1. GİRİŞ**

İnsanoğlu neredeyse var olduğu günden bugüne ama özellikle de sanayi devrimleri sonrasında doğa ile adeta bir çatışma içerisinde olmuştur. Çevre sorunlarının temelde üretim ve tüketim ilişkilerinden kaynaklı olması ise nihayetinde, ekolojik olarak doğayı siyasallaştırmıştır. Siyasallaşan doğa, özellikle de kapitalist patriyarkalizmin doğrudan ya da dolaylı olarak farklı alanlarda etkilediği doğa kadınlar için çevresel ahlakın da kurgulandığı bir mekân olmuştur. Fiziksel açıdan yapılarının zayıf olması, çoğunlukla düşük gelir grubuna dâhil olmaları, toplumsal olarak yaygın olan adaletsiz gelir ve işbölümü dağılımı gibi nedenler kadınların çevresel sorunlar karşısında olumsuz bir şekilde etkilenmelerine neden olmuştur. Olası çevre krizlerinde de, üretim piyasasının zayıf halkası olarak görülen kadınlar daha fazla etkilenir olmuşlardır. Şüphesiz bu vb.

durumlar, kadınların çevresel krizler karşısında daha fazla bilinç geliştirmesi ihtiyacını doğurmuştur.

Bu doğrultuda kadınlar süreç içerisinde ekolojik toplumsal hareketlerde ön plana çıkmış, çevreyi siyasallaştırarak, yeni toplumsal örgütlenme ve deneyim alanlarında yer almaya gayret göstermişlerdir. Hatta erkek merkezli değerlerin hissedildiği alanlardan biri olan doğa, esasen yüzyıllardan beri kadının emeği ile şekillenmiştir. Örneğin; 1970'lerde Hindistan'da ortaya çıkan "Chipko Hareketi" olarak adlandırılan çevre eylemi, ekofeminizmin toplumsal hareketlere yansması olarak kabul edilmektedir. 250 yıl öncesi bu harekete ilham veren Hinduizm'e bağlı, 69'u kadın olmak üzere 363 kişi, 1730 yılında köylerinde ağaçların kesilmesini engellemek amacıyla, kutsal kabul ettikleri ağaçlara sarılarak kendilerini siper etmişler fakat ne yazık ki ağaçları kesmek isteyenler tarafından katledilmişlerdi. Ancak bu radikal hareket, ormanların korunmasını sağlayan yasanın çıkarılmasıyla sonuçlanmış ve bedeli çok ağır olsa da başarı sağlanmıştı.

Yakın dönemde, Sinop'un Gerze ilçesindeki termik santralin kurulmasını engelleyen, Soma'nın Yırca mahallesinde zeytin ağaçlarını korumaya çalışan ya da Rize'de HES'lere karşı duran köylü kadınlar da "Chipko Hareketini" anımsatmaktadırlar. Kartezyen anlayışı reddederek, doğaya bütüncül bakmaya çalışan kadın hareketlerinin en önemli amacı, ekolojinin içinde barındırdığı ruh ve maddeyi göz önünde tutarak, adeta bir yaşam felsefesi geliştirmektir. Bu doğrultuda kadınlar ya etken olarak, mevcut toplumsal düzene kendi anlam kodlarıyla karşı çıkacaklar ya da edilgen olmayı kabul edeceklerdir. Bu noktada kadınların etkenliğini savunan ekofeminizm anlayışına göre, kadınların sömürü aracı olarak görülmediği bir toplumda doğa sömürsü de olmayacaktır. Ekofeministlere göre; dünya, insanlık tarihinde daha önce hiç olmadığı kadar tehdit altındadır. Dünya, genetik çeşitlilik kanunları, türlerin yok edilmesi, radyoaktif toksik ve atıkların birikimi, asit yağmurları, ormanların yok olması, çölleşme, küresel iklimdeki değişiklikler ve daha pek çok sorunla karşı karşıyadır.

Nihayetinde, kadınların doğayla ilişkilerinin görmezden gelinmesi karşısında, ortaya çıkan rejim arayışı ekofeminizmle son bulmuştur. Çalışmada ekofeminizmin ne şekilde okunması ve anlamlandırılması gerektiği, ekofeminizmin oluşumuna doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunan gelişmeler ve ekofeminizmin mevcut çevresel hiyerarşilerle (baskın erkek rolü) ikilikleri yok etme çabası incelenecektir. Bu doğrultuda ekofeminizmin içinde yer aldığı çerçeve olarak, öncelikle sanayi devrimi ve sonrasında gündeme gelen ekolojik tahribat karşısında feminizmin çözüm arayışları, siyasal ekoloji yaklaşımında ekofeminizmin yeri incelenecek ve son olarak çevrenin siyasallaşmasında kadın ve doğanın dönüşümü tartışılacaktır.

## 2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ekofeminizm terimi ilk kez, varoluşçu feminist, François d'Eaubonne tarafından, 1974 yılında, kadının demografik yapı üzerindeki rolü ile ekolojik kriz arasındaki anlayışın bir parçasını oluşturduğunu ifade etmek için kullanılmıştır. Bu anlayışın özü, kadınların ekolojik devrim yapma potansiyeline dayanmaktadır (Warren, 1994).

Ekofeminizm, her ne kadar ekoloji ve toplumsal cinsiyet kuramlarını birleştirmeye çalışan bir sentez olsa da, basit bir şekilde bu iki akımın yan yana getirilmesinden ibaret değildir. Hatta kullanılan kavram konusunda dahi net bir uzlaşma yoktur. Örneğin, Karen Warren, "ekolojik feminizm" ifadesini kullanırken, Agarwal "ekofeminizm" ifadesini kullanmakta, Plumwood "eleştirel feminist ekososyalizm" ifadesini kullanırken, Greta Gaard ise, "toplumsal cinsiyet çalışmaları" kavramını kullanmaktadır (Demir, 2013:17).

Ekofeminizm, içinde kadın ve doğanın çifte sömürsü, ataerkil düzenin doğaya tahakkümü, kadının doğada yaşam mücadelesini içeren bir yaklaşımdır. Buna ek olarak, kadın ve doğa tahakkümünü anlamaya yönelik çeşitli teorik, pratik ve eleştirel çabaları da kapsamaktadır (Eaton ve Lorenzen; 2003:1). Dünyayı anne, büyükanne gibi dişi olarak nitelendiren Allen (1990:52-53), dünyanın kendisinin yaşam verdiği bitkiler, hayvanlar, ürettiği mineraller ve mevsimler meteorolojik

fenomenlerle ifade ettiğini söyler. Başka bir deyişle, ekofeminizm kavramı içerisinde, erkeğin doğayla ilişkilerinde hiyerarşik olarak üstünlüğünü, batı kültüründe doğanın kadın bedeni ile özdeşleştirilmesini, kadınla doğanın karşılıklı bağımlılığını, kadınların yeşil hareket içindeki faaliyetlerini feminist ve çevresel ahlak için rejim talebi gibi pek çok şey dâhil edilebilir.

Ekofeminizm, kadınların ezilmesi ile doğanın ezilmesi arasında doğrudan bir bağ olduğunu, öyle ki birincinin savunulması ile ikincinin savunulmasının herhangi bir zarara yol açmadan birbirinden ayrılamayacağını öngören, prensipte basit bir düşünce olarak ortaya çıkar (Ferry, 2000:161). Bu doğrultuda Bookchin (1994: 271) kadının kurtuluşunun doğanın kurtuluşuyla, doğanın kurtuluşunun ise, tahakkümün ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacağını ve bunun tek yolunun ise, doğa temelli ekolojik bir toplumun kurulmasıyla olanaklı hale gelebileceğini iddia etmektedir. Diğer bir ifadeyle cinsiyete dayalı analizlerin, doğa ile ilişkilendirilmesi kadınların tahakküm altına alınması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Kimlik tahakkümü açısından ele alındığında erkek egemen olarak merkezi konumdayken kadın, siyasi, ekonomi ve kültürel şartlar dâhilinde çevre olarak tanımlanmıştır. Buna ek olarak batı kültürü çeşitli ikilikleri kullanarak, hiyerarşik olarak sistem kurgusuna gitmiştir. Plumwood (2004: 65)'a göre, kültür-doğa, akıl-doğa, erkek-kadın, zihin-beden, efendi-köle, akıl-madde, rasyonalite-doğa, akıl-duygu, zihin/tin-doğa, özgürlük-zorunluluk (doğa), evrensel-tikel, insan-doğa (insan dışı), medeni-ilkel (doğa), üretim-üreme (doğa), kamusal-özel, özne-nesne, benlik-öteki gibi ikili karşıtlıklar batının sistem kurgusunu desteklemektedir.

Ekofeminist anlayışa göre, “doğanın tahribinden sorumlu olan insan merkezilik değil; erkek merkeziliktir” (Çüçen, 2011: 9). Nitekim dünyanın birçok yerinde çevre problemleri, kadınları özellikle de fakir kadınları daha çok etkilemektedir. Birçok toplumda temel ihtiyaçların sağlanması, ailenin yaşamını sürdürebilmesindeki temel rol kadındır. Epistemolojik yaklaşıma göre, toprağa ve tarıma yönelik daha fazla bilgiye sahip olan kadın, ekolojik problemlere ilişkin pratik ve düşünsel ekolojik paradigmanın inşasında önemli bir konumdadır (Eaton ve Lorentzen, 2003:3).

Ekofeminizmi tanımlamanın bir yolu, Plumwood (2004: 30) ‘un yaptığı gibi kadın doğa konusunda karşılıklı bağlantıyı değerlendirebilmek için onu etik bir çerçevede ele almaktır. Plumwood’un savunduğu anaerki doğa anlayışı, ataerki doğa anlayışına rakip bir gelenektir. Plumwood’a göre, kadınların ekolojik haklara sahip oluş nedeni, ekosistemin bir öznesi olmalarıdır. Öyle ki Plumwood, kadınları “ekosistemdeki melek” olarak nitelendirmektedir. Plumwood’a göre bu nitelendirmenin nedeni, ekofeminist yaklaşımın özü olan kadın ve doğanın; empati, şefkat ve besleyip büyütme gibi ortak nosyonlarını içerisinde barındırmasıdır.

### 3. EKOFEMİNİZMDE REJİM ARAYIŞLARI

Çevrecilik, endüstrileşmiş ya da gelişme yolundaki tüm toplumlarda geniş bir toplumsal tabana yayılmıştır. Çevre sorunlarının yeryüzünde insan yaşamını olumsuz şekilde etkileyecek (Guattari, 1990: 11) boyutlara ulaşarak küreselleşmesi, geleneksel çevre korumacılıktan medet uman yaklaşımı alaşağı etmiştir. İkinci Dünya savaşı sonrası bir çok gelişmenin etkisiyle, doğanın sömürülmesi ve ekolojik tahribat karşısında, toplumsal cinsiyet meselelerine kayıtsız kalan ekonomik ve sosyal yapılanma, kadın öznel çevreci hareketler tarafından dikkat çekmiş ve bu duruma ilişkin bilinç oluşturma fikri geniş destek bulmuştur. Böylece, başta feminist yazarların çeşitli eserler verdikleri ve çevre karşısında kadının konumunu sorgulayan derneklerin kurulduğu, kadın ve ekoloji ilişkisini içeren çeşitli konferansların verildiği gözlemlenmiştir. Ekofeminizm arayışlarına ilişkin bu süreci, dört ayrı döneme ayırarak incelemek mümkündür.

#### 3.1. İlk dönem (1949-1970 Yılları Arası)

Bu dönemde, toplumsal cinsiyet ve ekoloji arasında ilişki kurulmuş ve kapitalizmin bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Kadın ve doğanın, patriyarkal mantık tarafından ötekileştirdiğini, ilk kez

Beaviour 1949'da *Second Sex* (İkinci Cins)<sup>1</sup> adlı kitabında vurgulamıştır. 1950'li yıllarda sanayi devriminin gerçekleşmiş olması, kadınların kırsal alanları bırakıp fabrikalarda çalışmaya başlamasına yol açmış ve bu durum toplumsal cinsiyetin kıra bakış açısını değiştirmiştir. Cinsiyet temelindeki iş bölümüne göre bu farklılaşma, ilerleyen zamanlarda kentte de etkisini göstermiş ve kenti eril eksende dönüştürmüştür.

Amerika'da 60'lı ve 70'li yıllar, çevreci hareketlerin ortaya çıktığı yıllar olmuştur. Amerika'da Rachel Carson, Lois Gibbs ve Donella Madows, Almanya'da ise, Petra Kelly çevrenin toplumsal hareketlere yansımada önemli aktörlerdir. Çevreci biyolog yazar Rachel Carson'ın 1962 yılında yayınlanan "Sessiz Bahar (Silent Spring)"<sup>2</sup> başlıklı kitabı ilk kadın ekolojist başkaldırı kitabıdır. İngiltere'de ise "Yerküre'deki Yaşam için Kadınlar Topluluğu (Women for Life on Earth)", faaliyetleri o dönemde ekoloji ve kadının etkileşiminin toplumsal alanda kendini hissettirdiği ekofeminizme örnek teşkil etmektedir (Yücel, 2016).

Sonuç olarak, yeşil düşünceden beslenen ekoloji hareketlerini modernitenin getirdiği çevre sorunlarından ayırmak mümkün olmamıştır. Yine bu dönemde, sivil toplum mücadelesi içinde çevre ve ekoloji hareketlerinin ağırlığı artmış, kadın bu toplumsal mücadele içinde yer almaya başlamıştır.

### 3.2. İkinci Dönem (1970-1980 Yılları Arası)

1974 yılına gelindiğinde ise, ekofeminizm terimini kavramsallaştıran Françoise d'Eaubonne "Feminizm ya da Ölüm (Feminism or Death)"<sup>3</sup> adlı kitabında, çevre ile kadınlar arasındaki kuramsal bağa değinmiştir. Çalışmada, kadınlara yönelik baskı ve doğaya yönelik baskı arasında bağlantı kurulmuş, hem kadın hem de doğanın özgürlüğünün beraber olacağı iddia edilmiştir (Tong, 2006: 432).

Temel hedefleri siyasal ve yasal değişimler değil de, toplumların kültürel dönüşümü olan kültürel feminizmde bu dönemde ekofeminizm ile ilişki içerisinde olmuştur. Ekofeminizmin feminizmden beslendiğinin kanıtı, Raine Eisler'in 1974 tarihli "Chalice and Blade"<sup>4</sup> adlı meşhur eseridir. Çalışma her ne kadar, arkeoloji ve tarih üzerine temellense de, eserde "kadeh" ve "bıçak" sembolleştirilerek kadın ve eril arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

1975 yılında Rosemary Ruether'in kaleme aldığı, "New Woman, New Earth: Sexist Ideologies and Human Liberation" adlı eseri, ekofeminizmin feminizmden beslendiğinin kanıtıdır. Toplumsal ekolojinin, ekoloji düşüncesine yapacağı en büyük katkı, toplumla doğayı karşı karşıya getiren temel sorunların toplum ile doğa arasından kaynaklanmadığı; toplumsal gelişmenin içinden çıktığı görüşüdür. Buna ilaveten, kültürel feminizmin aksine daha radikal bir görüşü benimseyerek, ekolojik krizlerde daha çok kapitalizm eleştirisi yapar ve mevcut düzenin tamamen değişmesi üzerinde durur (Yıldırım, 2017: 293). Çünkü sermaye, ekolojik krizlerin etkin nedeni olarak çevre sorunlarını daha da arttırmaktadır.

1977 yılında Kenya'da ağaçların ve suların kesilmesine karşı kadınlar tarafından yapılan eylem, daha sonraki dönemde oluşan yeşil kuşak hareketine zemin hazırlamıştır. Susan Griffin'in 1978 yılında kaleme aldığı, *Kadınlar ve Doğa (Women and Nature)* adlı eser ve Carolyn Merchant'ın *Doğanın Ölümü (The Death of Nature)* isimli çalışması, ekofeminizmin kadın ve doğa üzerindeki tahakkümünün kökenleri üzerinde yoğunlaşmaktadır (Mellor, 1993: 74). Eserlerde, kadının doğa ile

<sup>1</sup> Simone de Beaviour, Fransız edebiyat tarihinin önemli isimlerinden biri olmasının yanı sıra varoluşçu bir filozof ve XX. y.y. feminizminin önde gelen simalarından biridir. İkinci Cins'te, Simone de Beauvoir kadın konusuna varoluşçu bir perspektiften yaklaşmış ve ben başkası/öteki ilişkisini, insanlık tarihindeki erkek-kadın ilişkisine uyarlamaya çalışmıştır.

<sup>2</sup> Çevreci biyolog yazar Rachel Carson 1962 yılında yayınlanan "Sessiz Bahar" adlı kitabında sistemli bir bilimsel çalışma ortaya koymuş, bu eserin dünyada yarattığı tartışmalar ise çevreci akımlara güçlü bir ivme kazandırmıştır. Bu sayede tüm insanların yararına olan DDT'nin yasaklanmasının yanı sıra havayı, toprağı, suyu kirleten etmenlere karşı yasalar çıkarılması da mümkün olmuştur.

<sup>3</sup> Françoise d'Eaubonne, kadınlarla çevrecilik arasındaki kuramsal bağı 1974 yılında çıkardığı "Feminizm ya da Ölüm (Feminism or Death)" kitabında ortaya koyan ve kadınların ekolojik devrim yapma potansiyelini ortaya çıkaran varoluşçu felsefecidir.

<sup>4</sup> 19. yüzyılda başlayan feminist hareketle birlikte kadın-erkek eşitliğinin yeniden düzenlenmekte olduğunu savunan Eisler, "Bıçak ve Kadeh" adlı eserinde her iki tarafın birbirleriyle empati kurması ile, insanlığın barış düşünün mümkün olabileceğini savunmaktadır.

özdeşleştirilmesi fakat daha sonraki yıllarda ortaya çıkan teknolojik gelişmelerin doğayı sömürmesi, kadının statüsünün de olumsuz bir boyut kazanması ön plana çıkmaktadır.

1980'li yıllarda ABD'li feminist Ynestra King eko-feminist eğilimi daha da geliştirerek “Kadın ve Gezegende Yaşam: 1980'lerde Eko-feminizm” konulu bir konferans vermiş ve hemen arkasından nükleer silahların geliştirilmesini protesto eden “Kadınların Pentagon Harekâtı” ortaya çıkmıştır. Anti-nükleer özellik gösteren bu hareketin ortaya çıkış sebebi, nükleer enerji santralleri kazalarından sonra açığa çıkan radyoaktif maddelerin kadınların ve doğurdukları çocukları hasta etmiş olmasıdır.

Bu dönemde “kültürel feminizm” ve “toplumsal cinsiyet ”in ekofeminizmle ilişkisi yaygın uygulama sahası bulmuştur. Böylece kültürel feminizmin benimsediği anaerkil bakış içerisinde yer alan, şefkat, tinsellik ve dayanışma gibi özellikler doğa ile özdeşleştirilmiştir. Toplumsal cinsiyet olgusunun asıl hedefi olan eşitlikçi toplum idealinde ise, kadın ve doğanın sömürüsüne karşı çıkılarak geleneksel cinsiyet rolleri sorgulanmıştır.

### 3.3. Üçüncü Dönem (1980 ve 2000 Yılları Arası)

80'li yıllar çeşitli dinamiklerin, kadın hareketlerinin içerisinde yer aldığı aktif dönemler olarak kabul edilir. Toplumsal cinsiyet kalıpları, farklı kadın kimlikleri feminist mücadelenin konusu olmaya başlamıştır. Yine bu dönemde, çevresel kadın hareketi olarak nitelenen ekofeminizm, kadın ve doğa arasında ilişki kurarak ataerkil değerlere karşı bilinç yükseltme çabasında olmuştur.

1983 yılında Carolyn Merhant tarafından kaleme alınan, “ The Death of Nature” adlı eser Bacon'cı bilimsel devrimin ışığında, doğanın belli bir düzen içinde incelenmesi amacıyla yola çıkılarak hazırlanmıştır. Söz konusu çalışmada kadın ve doğa üzerindeki tahakkümün başlangıcına ve teknolojik gelişmelerin doğadaki yıkıcı etkisine yer verilmiştir.

Bacon sonrası bilimin amacı, doğaya egemen olup onu denetleyecek bilgiyi elde etme şeklinde değişmiştir. Bunlar sonucunda, günümüzde bilim ve teknoloji anti ekolojik bir kişilik kazanmıştır (Cevizci, 2001: 15). Yine Peru'da, alternatif atık toplama yöntemleri geliştirirken, Brezilya'da deniz kaplumbağalarını korurken ve İspanya'da organik çiftçilik için lobi yaparken eko-feministlere rastlayabiliriz. 1998'de, Kenya'lı çevreci aktivist Maathai, hükümetin “Karura Ormanları”nda büyük bir kamusal araziye özelleştirmesine karşı, “Yeşil Kuşak Hareketi” ile ormana giderek ağaç dikmeye ve ormanın yok edilmesini protesto etmiştir. Bu süreçte polis tarafından şiddet gören Maathai, ormanları ve açık alanları siyasilerden korumak için politik mücadelesine devam etmiştir. Zamanla, “Yeşil Kuşak Hareketi”, çok partili demokrasinin topluma yeniden kazandırılmasının ve Kenya'da özgür ve adil seçimlerin önde gelen savunucusu olmuştur (Canbulat, 2013). Böylece, Kenya'daki doğal kaynakların toplum yararına dönüştürülmesi politik bir hal almıştır.

Sonuç olarak, bu dönemde bozulmuş çevrenin olumsuz etkilerine karşı toplumsal cinsiyet rollerinin, sorumluluklarının, beklentilerinin ve işbölümünün insanın çevreyle olan ilişkilerini biçimlendirdiğini görmekteyiz. Şüphesiz ki bunun nedeni, doğal kaynakların kullanımında ve yönetiminde kadınların erkeklerden daha ön planda olmasıdır.

### 3.4. Dördüncü Dönem (2000'li Yıllar ve Günümüz)

2000'li yıllara gelindiğinde çevre duyarlılığı ve etiğinde yaşanan gelişmeler, ekofeminizmi politik hareket olarak gündeme getirmiştir. Dünya'nın çeşitli ülkelerinde ön plana çıkan aktivistlerin yaptıkları çalışmalar, küresel anlamda yankı bulmuştur. Küresel ekofeminist akımla ilgili açıklamalarıyla ön plana çıkan Vandana Shiva, 2003 yılında Time dergisi tarafından “çevre kahramanı” ilan edilmiştir. 2008 yılında Shiva'nın Petrol Değil Toprak (Soil Not Oil) isimli çalışması iklim, enerji ve gıdada yaşanan üçlü krize vurgu yapmıştır. Özellikle, GDO'lar ve tohumlar üzerine çalışan aktivist yazar, çevre problemlerinin sosyolojik etkileri ile ilgili birçok eser yayınlamıştır (Şenyuva, 2016).

Wangari Maathai, kadın hakları ve çevre hareketleriyle ilgili yaptığı çalışmalarla, 2004 yılında Afrika'ya ilk Nobel barış ödülünü kazandırmıştır. İklim aktivisti Naomi Klein'in 2014 yılında kaleme aldığı İşte Bu Her Şeyi Değiştirir (This Changes Everything) adlı eserde, neoliberal pazarın iklim değişikliği ve çevreyi korumaya yönelik yapılacak reformlara engel teşkil ettiğini savunulmuştur.

Türkiye'de insan-doğa ilişkisi, çoğunlukla kalkınma paradigmaları ya da kentsel problemler çerçevesinde tartışıldığı için, bu alana özgü toplumsal hareketler içinde "kadın" 2000'li yıllardan sonra yer almıştır. Türkiye Tabiatını Koruma Derneği'nden Hediye Öncül, "İhlamur Ağacı Kampanyası" ile eylemci yeşil kadınların öncülerindedir. 2003 yılında Gökova Körfezi'ndeki Ormaniçi Piknik ve Dinlenme Yeri'nin ihalesine tepki amacıyla Gaye Cön Şakar öncülüğünde, Gökova Sürekli Eylem Kurulu, Muğla Kadın Dayanışma Grubu gibi çok sayıda kitle örgütü ve yöredeki tatilcilerin katılımıyla Gökova Sahili'nde eylem yapılması ekofeminist harekete örnektir. Manisa'nın Salihli ilçesinde yerli tohum kullanımının özendirilmesi ve yerel üreticilerin desteklenmesi amacıyla "1. Yerel Tohum Takas ve Fide Şenliği"nin düzenlenmesi " ekokadının yerel anlamda sürdürülebilir kalkınma çabasını destekler niteliktedir. İzmit Ketenciler köyünde, Ekoköy Kadın Üretim Merkezinin açılması, kadınların organik olarak ürettiklerini satmaları yerel ekonomiyi canlandırmakta ve kadınlara toplumsal ekolojiye katılma fırsatı vermektedir.

Manisa'da ve Erzurum-Tortum'da yapılan HES karşıtı kadın hareketleri, Muğla Kurudere köyü kadınlarının ormanları korumak adına yaptıkları eylemler, Sinop'un Gerze ilçesinde termik santralin kurulmasını engelleyen kadınların aktivist tutumu, Soma'nın Yırca mahallesinde zeytin ağaçlarını korumaya çalışan kadınların mücadelesi, Rize'nin Fındıklı ilçesinde Karadeniz'in dereleri için direnen kadınlar, doğrudan ekofeminizm çatısı altında ele alınmasa da kadınların çevreyi korumak adına siyasal bir dil oluşturmaya çalıştıklarının kanıtıdır.

#### 4. SİYASAL EKOLOJİ YAKLAŞIMINDA EKOFEMİNİZM

Ekofeminizm kendi içerisinde liberal ekofeminizm, kültürel ekofeminizm ve sosyalist ekofeminizm gibi sınıflara ayrılmıştır (Görmez, 2010: 96). Bu farklı yaklaşımların ortaya çıkmasında ideolojik, bölgesel ve yerel faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Feminizm ile ekoloji hareketinin birbirini besleyen iki akım olarak birleşmesi bu yaklaşımların ortak noktası olmuştur. Görmez'in yaptığı sınıflandırmaya ek olarak, çalışmanın niteliği itibariyle daha iyi anlaşılması için üçüncü dünya ülkelerinin de, feminizme yaklaşımının ne olduğu sorgulanacaktır.

##### 4.1. Liberal Ekofeminizm

Liberal felsefe, toplumun temelinde bireyler olduğu kabulüne dayanmaktadır. Liberalizmden beslenen liberal feminizm, erkek iktidarının sınırlandırılmasını öngörmektedir. Liberal feministler, kadınların erkeklerle eşit ekonomik ve siyasal haklara sahip olması düşüncesindedirler. Tam da bu nedenle, kadınların topluma giderek aktif olarak katılımlarının kadının statüsüne avantaj sağlayacağını varsaymaktadırlar (Altınbaş, 2006: 43). Böylece, kadınlara eğitim ve iş yaşamında fırsat eşitliğinin verilmesiyle, kadın birey olarak kendini geliştirecek potansiyele sahip olacaktır.

Liberal ekofeminizmde kadın/erkek/doğa ilişkilerinin yeni yasalar yoluyla mevcut hükümetlerin yapısı içinde düzeltilebileceğini vurgulayan akım olarak ortaya çıkmıştır (Tamkoç, 1996: 79). Liberal ekofeministler için çevresel sorunlar; doğal kaynakların, kimyasal ilaçların ve diğer kirleticilerin düzenlenmesi ve kullanımındaki başarısızlığın doğal sonucudur. Dolayısıyla, çevre kirliliğinin çözümünde iyi düzenlenmiş yasalar gereklidir. Buna ek olarak, bilim ve teknoloji de sorunları gidermede etkili olmaktadır. Erkeğin çevre karşısında benmerkezci bir tutum içerisinde olması, liberal ekofeminizm tarafından eleştirilmektedir. Eğer kadınlara erkekler kadar eşit imkanlar sağlanırsa, yasa yapma, doğal kaynakların yönetimi, ve mühendislik gibi konularda kadınlar da erkekler kadar başarılı olacaklar, çevre sorunlarını çözmeye varlık gösterebileceklerdir (Tamkoç, 1996: 80). Dolayısıyla kadının konumunun güçlenmesi, toplumun farklı alanlarında söz sahibi olmasını sağlayacaktır. Her ne kadar liberal ekofeminizmi, siyasal ekoloji başlığı altında

açıklamaya çalışsak da, radikal bir yaklaşım olmaktan ziyade, çevrecilik anlayışına yakın reformist bir görüştür.

#### 4.2. Kültürel Ekofeminizm

Fizyolojik olarak kadın ve erkeği ayırıştırarak işbölümünü öngören batı eksenli feminizm anlayışına karşı, kültürel ekofeminizm tepkili yaklaşmaktadır. Bu bağlamda, özellikle Ortaçağ sonrası batılı erkek kültürün eseri olan doğaya hükmetme gayesi, gerek kadınların ve çevrenin sömürülmesinin gerekse hayvanlara kötü davranılmasının temel nedenidir (Donovan, 1997:49). Kültürel ekofeminizm'in saygı duyduğu dönem daha çok tarih öncesi dönemdir. Bunun sebebi, kadınların hayatın meydana getiricileri olarak, "toprak ana" metaforu ile özdeş tutulmalarıdır.

17. yy. bilimsel devrimi, "organik dünya görüşü" nün yerine, "mekanik bir dünya görüşü yaratarak", doğayı dışarıdan onarılan ve kontrol edilen bir kaynak haline getirerek aşağılamıştır. Capra, (1995: 21-22) "mekanistik dünya görüşünün" bu dönemde başta Galileo, Descartes, Bacon ve Newton olmak üzere ortaya atılıp geliştirildiğini, Descartes'ın doğa görüşünün iki ayrımda (bağımsız bölgeler) de yani akıl ve madde ikiliğinde temellendiğini belirtmektedir. Mekanik dünya görüşü, batı toplumlarında aydınlanma dönemine yönelik eleştirilerin tarihsellik çerçevesinde ifade edilmesi olarak görülmüştür (Hampson, 1991:56). Dolayısıyla, kültürel ekofeminizmin sorguladığı endüstri toplumunun mekanik dünya görüşünden beslendiği materyalizm ve aşırı tüketimcilik, çevresel yıkımın nedeni olarak gördüğü dizginsiz ekonomik büyüme, merkezleşmiş devlet ve endüstrileşme ideolojisidir.

Ekofeminizm, kadın ve erkek arasındaki farklılığın biyolojik temelli mi, yoksa kültürel olarak mı kurulduğuna cevap aramaktadır. Kadının doğaya yakınlığı, tinselliği, üretkenliği kültürel örtük bir bilinçle açıklanabilmektedir. Bu cinsiyetlendirilmemiş değerlendirme, bedeni nötr ve edilgen yaparak bireyi bedeninden ve bağlamından koparılmış görmeye yol açmaktadır (Benhabib, 1987: 162). Kültürel ekofeminizmin temel iddiaları, aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Demir, 2013: 23):

1. Batılı kültürün ikili karşıtlıkları tersine çevrilmeli, kadına ilişkin sıfatlar kavramlar ve düşünme biçimleri taltif edilip, buradan hareketle ekolojik olarak duyarlı, yaşamı olumlayan kültür inşası.
2. Kadın ve doğa üzerinde erkek egemen baskının köklerinin sembolik, kültürel, yapılarda aranması,
3. Doğa ve eylem ile doğrudan tecrübenin soyut teorilerle öncelenmesi,
4. Erkeğin yerine doğayı temsil eden kadının yeğlenmesi,
5. Siyasi ve toplumsal değişimden önce bireysel ve zihinsel değişimdir.

Sonuç olarak, ekofeminizm toplumsal eşitsizlikleri bütüncül bir bakış açısıyla ele alırken, kendi içinde farklı eğilimleri de ortaya koymaktadır. Farklı eğilimlerden biri olan kültürel ekofeminizmin toplumsal ekolojik anlayıştaki hedefi, eril alana dahil edilen rasyonalite kategorilerini dışlayarak, ana tanrıça inançları, mitler ve ruhsallığı ön plana çıkartmaktır.

#### 4.3. Sosyalist Ekofeminizm

Sosyalist feministlerin odaklandığı konular, kapitalizm, sınıf ve kadın emeği sömürsüdür. Fakat analizlerinin temel kategorilerini sınıf ve üretim kavramları ile sınırlamazlar. Ortodoks Marksizm'in kapsamını genişleterek farklı ezilme ve baskı biçimlerini analizlerine dâhil ederler. Üreme emeği, patriyarki ve hiyerarşi gibi kavramlar, ekofeminist analizlerde kullanılan baskıcı ve aynı zamanda ekolojik olarak tahrip edici yapılardır (Carlassare, 2000: 92). Sosyalist feminizm, kapitalist sınıf yapısı ile erkek üstünlüğü arasındaki diyalektik ilişkiyi ve karşılıklı bağımlılığı irdeleyerek, (iktidarın ekonomik sınıf pozisyonundan kaynaklandığını savunan) Marksist analizin ve (iktidarın kaynağının cinsiyet olduğunu ileri süren) radikal feminist kuramların bir sentezi olarak ortaya çıkar (Eisenstein, 1999: 196-197). Ekoloji ekseninde sosyalist feminizmi değerlendirmeden önce ekososyalizmin:

*“Ekosozyalizm ekolojik krizlerin temel nedenini; mevcut kapitalist sistemin doğayı metalaştırmasına bağlar. Yani aslında bu ekolojik bir kriz değil, kapitalist bir krizdir. Ekosozyalizm kapitalist sistemin kaldırılmasıyla emek ve doğa sömürsünün de kalkacağını söylemektedir. Kapitalist sistemden uzaklaşıldığında insan ve doğa özgürleşecek ve üretim araçları mülkiyeti ortadan kaldırılacaktır. Eko-sosyalizm, sınırsız büyümenin mümkün olduğunu savunan kapitalist sistemi reddederken; devletin olmadığı, özyönetime dayalı insancıl eşitlikçi ve demokratik bir toplum anlayışını alternatif olarak sunmaktadır (Atay, 2015: 22).”*

şeklinde ifade edildiğini belirtmek faydalı olacaktır. Joel Kovel ve Michael Löwy tarafından kaleme alınan “Ekosozyalist Bir Manifesto” ya göre; ekolojik krizler ve toplumsal çöküntüler birbirleriyle yakından ilişkilidir ve aynı yapısal güçlerin değişik görünümüleri olarak değerlendirilmelidirler (Kovel ve Löwy, 2005).

Mary Mellor tarafından geliştirilen sosyalist ekofeminizmin eleştirileri, kapitalist ataerkil sisteme yöneliktir. Sosyalist ekofeminizm’e göre doğa, insanlığın maddi ihtiyaçları için temel zemin olarak değerlendirilmektedir. Buna göre, insan edilgen bir doğa karşısında değildir. Aksine doğa ve insan karşılıklı etkileşim halindedir (Mellor, 1993). Üreme ve üretim süreçlerinin dengesi, insanın hayatta kalışı için önemlidir (Eryılmaz, 2005: 15). Buna koşut olarak, Engels (1998) tarihin asıl belirleyici faktörün, üreme ve üretim olduğunu iddia eder. Doğaya ve insana üretim temelli bakan sosyalist ekofeminizm, diyalektik sistemi savunmaktadır. Diyalektik mantık temelinde dönüşen çevresel toplumsal hareketler, radikal feministlerden ilk tahakküm kaynağı olarak doğanın bir parçası gibi düşünülen kadınların ezilmesi ve ardından doğa üzerinde tahakkümün başladığı anlayışı ile sosyalist feministlerin kapitalizmin doğa üzerine geliştirdiği araçsal mantık ve sınıfsal ezilmenin doğa üzerine bindirdiği ek maliyetler teorilerinden beslenmişlerdir.

Ekonomik yapıda emek yoğun faaliyetlerin ağırlıkta olduğu ekoköyler, eko sosyalizmin kırsal alana yansımalarıdır. Ekoköyler, bireyler arasındaki dayanışmayı sağlamaktadır. Buna ilaveten, özerklik, birlikte yaşama, açık olma, saygı duyma, dayanışma ve kişisel inanca özgürlük gibi özellikleri de bünyesinde barındırmaktadır (Thibaud, 2004).

Ekolojik köyler ekonomik, sosyal, ekolojik, hukuki, kültürel ve mali nitelikleriyle ön plana çıkmakta ve burada yapılması gerekli faaliyetleri sosyal, kültürel, ekolojik ve ekonomik yapı çerçevesinde ele alınmaktadır. Ekolojik köy, sosyal açıdan yerel dayanışmayla farklı deneyimlerin, hizmet ve mal değişim sistemlerinin uygulanmaya koyulduğu yerler olmakla birlikte, kültürel açıdan da yeni bir yaşam tarzı sergileyebilirler. Biyolojik tarımın geliştirilmesi, ziyaretçi kabul etmek, ekolojik ürünler üretme, eğitim merkezleri, sanat ve zanaat faaliyetleri, yapı şantiyeleri, yeni eğitsel deneyimler, kısmi yerleşme, eşit düzeyde gelir ekoköylerin ekonomik açıdan faaliyetleridir. Çevresel yönetişimi önemli ölçüde arttıran 1992 tarihli Rio Zirvesinden sonra, Global-Eco-village Network (GEN, Küresel Ekolojik Köyler Ağı) kurulmuş ve düzenli şekilde uygulamaya konulmuştur. GEN’in temel amaçları şu şekilde sıralanabilmektedir (Vandemeulebroecke, 2004):

1. Tüketim toplumundan daha nitelikli yaşam tarzlarına, daha temiz toplumsal düzenlemelere ve çevreye en az etkide bulunan bir topluma geçmek için alternatif çözümler sunan deneme programlarının hazırlanması,
2. Bu projeleri ekonomik olarak sürdürülebilir kılmak için sürdürülebilir teknolojiler ve işletmelerin geliştirilmesi
3. Ekolojik köylerin bilgi ve beceri alışverişlerini sağlamak amacıyla uluslararası bir bilgi ağının geliştirilmesi; gençlerin eğitime öncelik verilmesidir.

Sonuç olarak, sürdürülebilir kalkınma için de önem arz eden ekoköylerde kadın ve erkek arasında ayırım olmayıp, dayanışma söz konusudur. Nitekim organik ürün yetiştiriciliğinde emeği oldukça fazla olan kadınlar, yerel ekonomiyi canlandırmakta ve üretime katkı sağlamaktadırlar.



#### 4.4. Üçüncü Dünya Ülkelerinde Ekofeminizm

Dünyanın herhangi bir tarafında kadınların ezilmesi ya da baskıya maruz bırakılması, dünyanın başka tarafındaki kadınları da etkilemektedir. Kadınlar her nerede olurlarsa olsunlar, tamamen özgürleştirilmemişse bütüncül bir kadın özgürlüğünden bahsedilemez. Ortadoğu, Kuzey Afrika, Kafkaslar ve Orta Asya'da yaşayan üçüncü dünya kadınları dünyadaki kadın nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturmaktadırlar. Doğaya maddi anlamda bağımlı olan bu kadınlar, toprağın, arazinin ve suyun yıkımı karşısında tepkisini kolektif bir şekilde göstermişlerdir.

Batılı ekofeminist literatür, toplumsal cinsiyet ve çevre ilişkisini tamamen ideolojik terimlerle kavramlaştırır. Gelişmekte olan ülkelerdeki ekofeministler ise, bu ilişkinin maddi temellerine bakar ve 'feminist çevrecilik' (feminist environmentalism) alternatifini geliştirirler. Batılı ekofeministleri eleştirdikleri temel noktalar şunlardır (Agarwal, 1992: 1):

1. "Kadın" tek bir kategori olarak kabul edilir; sınıf, ırk, etnisite... farklılıkları, dolayısıyla farklı ezilme biçimleri göz ardı edilir.
2. Kadın ve doğanın ezilmesini ideolojik temellerle açıklarken, bunun politik ve ekonomik iktidara bağlı, maddi sebepleri göz ardı edilir. İdeolojik alanda bile, politik, toplumsal, ekonomik, yapıların üretimi ve dönüşümü konusunda yeterince söz söylemez.
3. Kadınların doğayla maddi ilişkisini göz ardı eder ve sadece bu ilişkinin nasıl olması gerektiğini söylemekle yetinir.
4. Kadınları doğaya biyolojik özelliklerinden ötürü yakın gören ekofeministler özcülük (essentialism) tuzağına düşerler. Kültür, doğa, cinsiyet... tarihsel ve toplumsal olarak inşa edilmiştir ve farklı zamanlarda ve kültürlerde değişkenlik gösterirler.

Pekin'de 1995 yılında gerçekleştirilen BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, üçüncü dünya kadınlarının özgürleşmesi yolunda temel ihtiyaçlarının tesbiti için önemli bir adımdır. Konferans da, doğal kaynakların yönetiminde ve çevrenin korunmasında toplumsal cinsiyete bağlı eşitsizlikler olduğu vurgulanmıştır. Alınan bu kararlar, üçüncü dünya kadınlarının çevre karşısındaki haklarının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. (Bartkowski ve Kolmar, 2005: 58). Üçüncü dünya kadınları, sömürge coğrafyasında ki ekolojik adaleti sağlamak adına toplumsal hareketlerde yer almıştır. Mısır'da Marvit Gölü kirlenmesine karşı kadın direnişi, Kenya'da Greenbelt hareketi, Bangladeş'te toksik atıklarla, Ghana'da toprak erozyonuna karşı mücadeleler kadınların doğa korunmasına karşı aktivist tutumuna işaret etmektedir.

#### 4.5. Üçüncü Dalga Feminist Hareket Olarak Ekofeminizm

Kadın olmanın kimlik ve cinsiyet temelli yaklaşımından doğan üçüncü dalga hareketi, dünyada 90'ların ilk yarısı, Türkiye'de doksanların sonu itibariyle başlamıştır. Üçüncü dalga feminizm, toplumsal cinsiyet rollerinin yıkılmasından ziyade, benzerlik yerine farklılık ve kimliğe, evrensel olanın yerine yerel olana vurgu yapmıştır Bu uğurda yapılan kadın hareketlerinin kısmı grupların dâhilinden çok, geniş bir tabana yayılmasını istemektedirler. Bununla birlikte, toplumsal bir dönüşümü sağlayacak, bilinçlenmeyi arttıracak her türlü aktivitenin ve özellikle eğitimin yaygınlaşmasına önem vermektedirler (Leslie ve Drake, 1997:34). Bireysel olarak kadın sorunlarından yola çıkan üçüncü dalga feminist harekette, kolektif sorunlara yer verilmemektedir. Çevre niteliği itibariyle kolektif bir sorun temsil ettiği için, toplumsal hareketlerde kendini daha çok hissettirmektedir.

#### 4.6. Doğanın Korunması İçin Ekolojik Farkındalık ve Ekofeminizm

Ekolojik sorunların toplumsal gelişmenin içinden çıktığını ileri süren sosyal ekoloji, ekolojik sorunların kökeninde, doğayı insan üretim ve tüketiminde kullanılacak bir araç olarak gören, sınıflı, hiyerarşik ve rekabetçi kapitalist toplumun yattığını kabul eder (Bookchin, 1994: 23). Dolayısıyla,

ekolojik bunalımın kaynağı zihinsel ve kültürel dönüşüm süreçleriyle ilgilidir. Castells (2010: 170) çevreciliği, “Söylem ve pratiklerinde egemen yapısal ve kurumsal mantığa karşı çıkararak insan etkinlikleriyle doğal çevre arasında yıkıcı sonuçlara neden olan ilişki biçimlerini düzeltmeyi amaçlayan tüm ortak hareketler.” olarak tanımlamaktadır. Ekolojiyi ise “insanları ekosistemin parçası olarak gören ve dinamik, evrimsel bir perspektifle bu sistemin dengesini korumayı amaçlayan inançlar, kuramlar ve projeler seti.” biçiminde ifade etmektedir. Castells’e göre çevrecilik, pratikteki ekoloji, ekoloji de kuramdaki çevreciliktir. Farklı siyaset ve felsefi değer ve ilkelerden beslenen çevrecilik, toplumsal dönüşümün yönü konusunda farklı önerileri ve stratejileri olan grupları içermektedir. Ekofeminizm ise, çevrecilik anlayışındaki farklı konumlanış biçiminden dolayı çevresel harekette yer almaktadır. Ekolojik farkındalık oluşturmada oldukça etkin olan, WWF, Greenpeace gibi çevre sivil toplum örgütleri çok taraflı çevre sözleşmelerin müzakere süreçlerine katılmakta ve sözleşme metnine ek protokoller konulması için taraf ülkelerin görüşlerini etkileyebilmektedir. Bu bağlamda ekofeminizmin üzerine düşen görev, çevre sivil toplum örgütleri ile bağlantı kurarak yakındıkları çevre sorunlarını dile getirip, sözleşme metinlerinde haklarının savunulmasını istemeleridir. Böylece çevre hukukunun etkin aracı olarak kabul edilen çok taraflı çevre sözleşmeleri, ekolojik farkındalığa küresel anlamda katkı sağlayacaktır.

#### 4.7. Feminizm ve Ekolojik Yönelimli Feminist Hareket Kapsamında Ekofeminizm

Çeşitli felsefe alanlarında kendini hissettiren ekoloji, sosyolojik olarak çevreyle ilgili toplumsal hareketlerde de görülmüştür. Ekolojinin doğa ve toplumu birlikte ele alması, çevresel tahribata ve kadınların ezilmesine yönelik karşı politik organizasyonların ve sivil itaatsizlik gibi toplumsal hareketlerin pratikte uygulanabilir olmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, yeni bir toplum modeli öneren ve eko-merkezci yaklaşımı savunan çevresel hareketler, insan-merkezli çevre sivil toplum örgütleriyle özdeş değildir.

Feminist yönelimli ekolojik yaklaşım, doğa koruma hareketinden ziyade, çevresel adaleti savunan ekolojik bir kültür yaratmıştır. Çevre sorunun tanımlanması, düşünsel kaynaklar, ideolojik tavırla şekillenmiştir. Ekolojik yönelimli feminist hareket ise, yerellik vurgusuna önem vermekte, küçük ve insani ölçekli üretim ve yerleşim modellerinin, kadın ve erkek arasında hiyerarşinin olmadığı yurttaş katılımını savunmaktadır. Ekolojik toplumun, kendi kendine yeterli, dayanışmacı, tabanda demokratik olarak örgütlenmiş topluluklar üzerinde yükseleceği düşünülür. Ayrıca, iktidarın merkezleşmesine de karşı çıkarlar. Çünkü merkezleşme, ekolojik bozulmanın nedeni olarak düşünülmektedir. Kadın özgürlüğü ve ekolojik adalet gibi iki mücadele alanını bünyesinde barındıran ekofeminizmi, ekolojik yönelimli feminist hareket olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır (Mies ve Shiva, 1997). Çünkü yerel toplulukları güçlendiren yaşadıkları yerdeki kararlarda kadını söz sahibi kılan demokratik ve katılımcı yapılar, çevreye karşı sorumluluğu da arttıracaktır.

#### 4.8. Derin Ekoloji ve Ekofeminizm

Doğanın ikincilleştirilmesi ile ortaya çıkan ekolojik bunalımın giderilmesi için, ekofeminizm ve derin ekoloji doğayla kurduğumuz ilişkiyi sorgulamaktadır. Derin ekolojistler, tüm canlılar için kendini gerçekleştirme kuralı ile yönlendirilen, insan-merkezli insanlıktan eko-merkezliğe doğru gitmeyi talep edip, doğayı özneleştirmiştir. Önerdiği doğa merkezliği, insanlığın doğanın bir parçası olmasından hareketle açıklamaktadır. İnsanın doğayla uyumlu olması gerektiği derin ekolojinin özdür. Ekofeminizm ise, ataerkil bir toplum yapısını ekolojik krizlerin temeli olarak gördüğü için, erkek egemen olmayan bir toplum düşüncesi ortaya koymuştur. Ataerkillik, Berktaş (1996: 74) ’a göre, kadın ve doğa arasında kurduğu bağ ile kadın doğasına ilişkin önyargıların ve kalıplaşmış varsayımların doğal, hatta doğa yasası olarak kabul edilmesini sağlamış ve her ikisinin de dizginlenip ehlileştirilmesini meşrulaştırmıştır. Diğer bir ifadeyle kadının özel alanla erkeğin kamusal alanla özdeşleştirilmesi, ataerkil düzeni kuvvetlendirmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, derin ekolojinin ve ekofeminizm akımlarının insan-doğa-toplum ilişkisine bütüncül yaklaşımlarından dolayı derin ekolojinin temel amacı olan, ekolojik bir toplum ideali

ekofeminizmin ise, hedefi sayılan bütün hiyerarşi, tahakküm, sömürü biçimlerini sonlandırmak noktasında iki akım birleşmektedir.

## 5. SONUÇ

Gezeganimiz, bir talep medeniyeti ile karşı karşıyadır. Üretme ve tüketme ise, bu medeniyetin itici gücünü oluşturmaktadır. Doğa ne yazık ki, kapitalizm içerisinde sorunsuz bir girdi olarak düşünülmektedir. Toplumsal cinsiyetin toplumsal hareketlerle ilişkilendirilerek, kollektif bir nitelik taşıması ekolojiye de yansımıştır Bu çalışma boyunca ileri sürülen argümanlar, doğa karşısında toplumsal cinsiyet bağlamında kadının siyasallaşmasını esas almaktadır.

Ekolojik hareket ile kadın olgusu arasındaki iletişimin çok boyutlu ve çok yönlü olduğu söylenebilir. Hareket doğa koruma ve çevresel adalet talebi olarak ortaya çıkarken, aynı zamanda söz konusu toplumsal cinsiyet yapısı tarafından biçimlendirilmektedir. Süreç içinde aktörlerin paylaştıkları çevre, siyasallaşmakta ve buna koşut olarak, hareketin temel amacı oluşmaktadır. Ataerkilliğin yer aldığı kamusal alan, gerek hareketi biçimlendiren düzenlemeler gerekse aktörlerin çevredeki diğer aktörlerle iletişimleri kanalıyla kapitalizmin biçimlendirdiği doğanın eril tahakkümüne etki etmektedir.

Günümüzde, kapitalizmin doğadaki yıkıcı etkisini kurumların belirlediği yol ve yöntemlerle çözmek mümkün görünmemektedir. Sanayi devriminden bu yana, her alanda kendini hissettiren kapitalizm, doğanın korunması ve çevresel adaletin sağlanması için çeşitli çevrecilik siyaseti ve felsefesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Ekofeminizmde toplumsal cinsiyet temelinde ortaya çıkan, çevre siyasetinde kendine yer edinmektedir. Günümüzde, ekofeminizmin çevre sivil toplum örgütü gibi başarıya ulaşması söz konusu değildir. Ekoloji hareketi -çevrecilikte takılıp kaldığı takdirde, mevcut doğa ve insan sömürüsüne dayalı sistemin ötesine geçemeyecektir. Bu bağlamda, doğanın bilinçsizce tahrip edilmesine karşı kadınlarımızın dayanışmacı bir ruhla sivil direniş göstermesi, çevrenin siyasallaşmasına katkı sağlayarak kapitalizmin doğadaki yıkıcı etkisini aza indirgeyecektir.

## KAYNAKÇA

- Agarwal, B. (1992). "The Gender and Environment Debate: Lessons from India", *Feminist Studies*, 18(1): 119-158.
- Allen, P. G. (1990). "The Women I Love is a Planet; the Planet I Love is a Tree" içinde I. Diamond & G. F. Orenstein (der.), *Reweaving the world: The emergence of ecofeminism*, San Francisco: Sierra Club Books, 52-57.
- Altınbaş, D. (2006). "Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm", *Kadın Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9, 21-52.
- Atay, H. (2015). "Kapitalizmden Çıkış Denemesi Cochabamba Halk Mücadelesi". *Vira Verita*, 9(1):19-39. Erişim: 25 Haziran 2017, <http://viraverita.org/sites/default/files/edergiyazilari/kapitalizmden-cikis-denemesi-cochabamba-halk-mucadelesihande-atay.pdf>.
- Bartkowski, F ve Kolmar, W. (2005). *Feminist Theory: A Reader*, Newyork: Mc Graw-Hill.
- Beaviour, S. (1993). *Kadın "İkinci Cins" III. Bağımsızlığa Doğru*, Çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınları.
- Benhabip, S. ve Cornell, D. (1987). *Feminism As Critique: On the Politics of Gender (Exxon Lecture Series)*, The U.S.A.: University of Minnesota Press.
- Berktaş, F. (1996). "Ekofeminizm ya da Yüreğin İyimsizliği", *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4, 73-77.
- Bookchin, M. (1994). *Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*, Çev. Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Canbulat, S. (2013).” Kenya’da kadın olmak...”, <http://www.izmirizmir.net/semra-canbulat-kenyada-kadin-olmak-y3056.html> , Erişim: 2 Ekim 2017.
- Carlassare, E. (2000). “Socialist and Cultural Ecofeminism: Allies in Resistance”, *Ethics & Environment*, 5(January): 89-106.
- Carson, R. (2011). *Silent Spring*, Çev. Çağatay Güler, Ankara: Palme Yayınları.
- Castells, M. (2010). *The Power of Identity*, Oxford: Wiley-Blackwell.
- Cevizci, A. (2007). *Onyedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*, Bursa: Asa Yayınları.
- Çapra, F. (1995).“Deep ecology; A New Paradigm”, içinde G. Sessions (der.), *Deep Ecology for The 21’st Century*, ed. By Boston&London: Shambhala, 21-22.
- Çüçen, A. Kadir .(2001). *Felsefeye Giriş*, Bursa: Asa Kitabevi.
- Demir, M. (2013).” Çevre Olarak Konumlandırılmış Kadın ve Doğayı Birlikte Düşünmek: Ekofeminizm”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 63 (Şubat):11-44.
- Donovan, J. (2001). *Feminist Teori*, Çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eaton, H. ve Lorentzen, L. A. (2003). *Ecofeminism and Globalization Exploring Culture, Context and Religion*, Oxford: Rowman Littlefield Publishers.
- Eisenstein, Z. (1999). “Constructing a Theory of Capitalist Patriarchy and Socialism Feminism”, *Critical Sociology*, 25 (March): 196-217.
- Eisler, R. (1987). *The Chalice and The Blade: Our History, Our Future*, Australia: Harpers Collins Publishers.
- Eryılmaz, Ç. (2005). *Kültürel Ekofeminizmin Eleştirisi*, Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ferry, L. (2000). *Ekolojik Yeni Düzen*, Çev. Turhan Ilgaz, İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- Görmez, K. (2010). *Çevre Sorunları*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Guattari, F. (1990). *Üç Ekoloji*, İstanbul: Hil Yayınları.
- Hampson, N. (1991). *Aydınlanma Çağı*, Çev. Jale Parla, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Heywood, L. ve Drake, J. (1997). *Third Wave Agenda: Being Feminist, Doing Feminism*, The U.S.A.: University of Minnesota Press.
- Karabıçak, M. ve Armağan, R. (2004). “Çevre Sorularının Ortaya Çıkış Süreci, Çevre Yönetiminin Temelleri ve Ekonomik Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (2): 203-228.
- Kovel J. ve Löwy, M. “Ekososyalist Bir Manifesto”, çev. Emre Ergüven, <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=77> , Erişim: 27 Mayıs 2017.
- Mellor, M. (1993). *Sınırları Yıkmak: Feminist Yeşil Bir Sosyalizme Doğru*, Çev. Osman Akınbay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mies, M. ve Shiva, V.(1997). “What is ecofeminism?”, <http://www.wloe.org/WLOE-en/background/ecofeminism.html> , Erişim: 3 Ekim 2017.
- Plumwood, V. (2004). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*, Çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları.
- Ruether, R. (1975). *New Woman, New Earth: Sexist Ideologies and Human Liberation*, Newyork: Seabury Press, 1975.

Şenyuva, E.(2016). "Çevre hareketine yön veren 6 muhteşem kadın", <https://www.yesilist.com/cevre-hareketine-yon-veren-6-muhtesem-kadin>, Erişim:4 Kasım 2017.

Tong, P. Rosemaire. (2006). Feminist Düşünce, Çev.Zafer Cırhinoğlu, İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Thibaud, Y. (2004). "Concept des Eco-villages", [http://www.passerelleco.info/article.php3?id\\_article=350](http://www.passerelleco.info/article.php3?id_article=350), Erişim:20 Haziran 2017.

Vandemeulebroecke, , G. (2004). "Ecovillages: une alternative vers l'écoresponsabilité", [http://www.passerelleco.info/article.php3?id\\_article=116](http://www.passerelleco.info/article.php3?id_article=116) , Erişim:15 Haziran 2017.

Warren, K. (1994). " Ekolojik Feminizmin Gücü ve Vaat Ettikleri", <https://ecotopianetwork.wordpress.com/2009/12/21/ekolojik-feminizm-%E2%80%93-karen-j-warren>, Erişim: 20 Eylül 2017.

Yıldırım, C. (2017)."Ekoloji Düşüncesinde İnsan ve Toplum Anlayışı", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6 (1): 289-308.

Yücel, U. (2016). "Doğa Kadın Benzeşiminden Doğan bir Yeşil Kuram: Ekofeminizm", <http://www.apelasyon.com/Yazi/405-doga-kadin-benzeniminden-dogan-bir-yesil-kuram-ekofeminizm>, Erişim: 5 Ekim 2017.